ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՇԻՎՆԵՐԻ ՀԱՄԱԿԱՐԳ

Ազգային հաշիվների համակարգը (ԱՀՀ) ազատական տնտեսակարգ ունեցող երկրներում մակրոտնտեսական գործընթացների նկարագրման և վերլուծության համար կիրառվող փոխկապակցված ցուցանիշների համակարգ է:

Համակարգի առանցքային ցուցանիշը համարվում է համախառն ներքին արդյունքը (ՀՆԱ), որը բնութագրում է երկրում տնտեսության բոլոր ճյուղերում արտադրված ապրանքների և ծառայությունների արժեքը` վերջնական սպառման, կուտակման և զուտ արտահանման համար նախատեսվող:

Այս բաժնում ազգային հաշիվների համակարգից բերված են միայն համախառն ներքին արդյունքների ցուցանիշները (մնացած հաշիվները ԼՂՀ-ում դեռևս չեն հաշվարկվում):

ՀՆԱ-ն հաշվարկվում է երեք եղանակներով` արտադրական, եկամուտների ձևավորման և եկամուտների օգտագործման (ծախսային) (ներկայումս ԼՂՀ-ում կիրառվում են ՀՆԱ-ի հաշվարկման երկու եղանակներ` արտադրական և եկամուտների ձևավորման):

Արտադրական եղանակով ՀՆԱ-ն ստացվում է որպես ապրանքների և ծառայությունների ողջ թողարկման և միջանկյալ սպառման տարբերություն կամ որպես տնտեսության ճյուղերում ստեղծված ավելացված արժեքի հանրագումար: Ընդ որում, ըստ ճյուղերի ավելացված արժեքի ծավալները հաշվարկվում են հիմնական գներով, որոնք չեն ներառում ապրանքների և ներմուծման հարկերը, սակայն ներառում են ապրանքների և ներմուծման սուբսիդիաները: Շուկայական գներով ՀՆԱ-ի հաշվարկման համար անհրաժեշտ է ավելացնել ապրանքների և ներմուծման զուտ (առանց սուբսիդիաների) հարկերը:

Ըստ եկամուտների ձևավորման աղբյուրների ՀՆԱ-ի հաշվարկման եղանակը ԼՂՀ-ում կիրառվող ՀՆԱ-ի հաշվարկման երկու եղանակներից մեկն է: Սակայն դա անկախ հաշվարկ չի համարվում, քանի որ, ընդունված մեթոդաբանության համաձայն, եկամտային ոչ բոլոր ցուցանիշներն են ստացվում ուղղակի հաշիվներից, դրանց մի մասը հաշվարկվում է հաշվեկշռման եղանակով:

Ըստ եկամուտների աղբյուրների համախառն ներքին արդյունքի ձևավորումն արտացոլում է անմիջապես արտադրական գործընթացին մասնակցող միավորների, ինչպես նաև պետական հիմնարկների և տնային տնտեսությունները սպասարկող ոչ առևտրային կազմակերպությունների կողմից ստացած սկզբնական եկամուտները: Այս հաշվարկներում համախառն շահույթը (համախառն խառը եկամուտը) հանդիսանում է հաշվեկշռող հոդված և որոշվում է որպես արտադրական եղանակով հաշվարկված համախառն ներքին արդյունքի (շուկայական գներով) և աշխատողների աշխատանքի վարձատրության ու արտադրության և ներմուծման զուտ հարկերի տարբերություն:

Նշված եղանակը կիրառվում է ոչ

թե ՀՆԱ-ի անվանական ծավալի կամ դինամիկայի որոշման, այլ միայն դրա արժեքային կառուցվածքի վերլուծության համար:

Արտադրության հաշիվն արտացոլում է անմիջականորեն արտադրական գործընթացին վերաբերող գործառնությունները: Այս հաշվում որոշվում է համախառն ներքին արդյունքի հաշվարկման հիմքը հանդիսացող ավելացված արժեքը:

Թողարկումն իրենից ներկայացնում է հաշվետու տարում տնտեսությունում արտադրված ապրանքների և ծառայությունների ընդհանուր արժեքը:

Ապրանքների արտադրությունն իր մեջ ներառում է այնպիսի ճյուղեր, ինչպիսիք են արդյունաբերությունը, գյուղատնտեսությունը, անտառային տնտեսությունը, շինարարությունը և ապրանքների արտադրության գործունեության այլ տեսակները:

Ծառայությունների արտադրությունն ընդգրկում է տրանսպորտի, կապի, առևտրի, նյութատեխնիկական մատակարարման, բնակարանային և կոմունալ տնտեսության, արվեստի, առողջապահության, կենցաղային, բանկային (և այլ ֆինանսավարկային) և այլ ծառայություններ:

Միջանկյալ սպառումը կազմված է այն ապրանքների ու ծառայությունների արժեքից, որոնք հաշվետու ժամանակաշրջանում

ամբողջությամբ սպառվում կամ վերափոխվում են արտադրության ընթացքում: Միջանկյալ սպառման մեջ չի մտնում հիմնական կապիտալի սպառումը:

Միջանկյալ սպառման կազմում առանձին դիրքով ներառվում են ֆինանսական միջնորդների (բանկերի) անուղղակիորեն չափվող ծառայությունները:

Համախառն ավելացված արժեքը հաշվարկվում է ճյուղային մակարդակով` որպես ապրանքների և ծառայությունների թողարկման ու միջանկյալ սպառման տարբերություն: «Համախառն» տերմինը ցույց է տալիս, որ ցուցանիշն իր մեջ ներառում է հիմնական կապիտալի արժեքի սպառումն արտադրության գործընթացում:

Արտադրության և ներմուծման զուտ հարկերը ներառում են ապրանքների և ներմուծման հարկերը, արտադրության այլ հարկերը: «Զուտ» տերմինը նշանակում է, որ հարկերը ցույց են տրվում առանց համապատասխան սուբսիդիաների:

Ապրանքների հարկերը ներառում են այն հարկերը, որոնց չափերն ուղղակիորեն կախված են թողարկված արտադրանքի և մատուցված ծառայությունների արժեքից: Դրանց թվին են դասվում ավելացված արժեքի հարկը, ակցիզային հարկը և այլն: Ներմուծման հարկը ներմուծվող ապրանքներից և ծառայություններից գանձվող հարկն է:

Սուբսիդիաները պետական բյուջեից որոշակի ապրանքների և ծառայությունների արտադրության նպատակով ձեռնարկություններին տրամադրվող անհատույց ընթացիկ վճարներն են:

Արտադրության այլ հարկերը բաղկացած են այն բոլոր հարկերից, որոնցով հարկվում են արտադրող միավորներն արտադրության գործընթացի կամ արտադրության գործոնների օգտագործման հետ կապված,

բացի ապրանքների հարկերից: Այդպիսի հարկերի չափերն ուղղակիորեն կախված չեն արտադրության ծավալներից և շահութաբերությունից: Դրանք չեն ներառում նաև կառուցվածքային միավորների ստացած շահույթի կամ այլ եկամուտների վրա ցանկացած հարկերը: Արտադրության այլ հարկերից են բնական պաշարների օգտագործման համար վճարները (բնապահպանության վճար), հողի, արտադրության մեջ օգտագործվող շենքերի ու շինությունների (անշարժ գույք) պարբերական հարկերը, արտոնագրային վճարները, պետական տուրքերը և այլն:

Եկամուտների ձևավորման հաշիվը հանդիսանում է եկամուտների սկզբնական բաշխման հաշվի բաղկացուցիչ մասը: Այն արտացոլում է անմիջականորեն ապրանքների ու ծառայությունների արտադրության գործընթացին մասնակցող կառուցվածքային ռեզիդենտ միավորների կողմից վճարած սկզբնական եկամուտները:

Կառուցվածքային միավորը համարվում է երկրի **ռեզիդենտ**, եթե այդ տարածքում է գտնվում դրա տնտեսական շահերի կենտրոնը, այսինքն՝ եթե այն զբաղվում կամ նախատեսում է զբաղվել տնտեսական գործունեության որևէ տեսակով կամ գործառնություններով երկար ժամանակահատվածում, սովորաբար այն հավասարեցվում է մեկ տարվա:

Աշխատողների աշխատանքի վարձատրությունը որոշվում է հաշվետու ժամանակաշրջանում վարձու աշխատողներին կատարած աշխատանքների համար գործատուի կողմից դրամական կամ բնեղեն ձևով վճարած բոլոր վարձատրությունների գումարով: Աշխատողների աշխատանքի վարձատրությունը հաշվառվում է հաշվեգրված գումարներով և իր մեջ ընդգրկում է նաև սոցիալական ապահովագրության վճարները, եկամտահարկը և այլ վճարները, որոնք ենթակա են վճարման աշխատողների կողմից:

Համախառը (զուտ) շահույթն իրենից ներկայացնում է ավելացված արժեքի այն մասը, որը մնում է արտադրողներին վարձու աշխատողների աշխատանքի վարձատրության և արտադրության հարկերի վճարման հետ կապված ծախսերը կատարելուց հետո: «Համախառն» կամ «զուտ» շահույթ տերմինը տվյալ դեպքում ցույց է տալիս, թե արտադրության գործընթացում հիմնական կապիտալի սպառումը հաշվի առնված է նշված ցուցանիշում, թե ոչ:

Տնային տնտեսություններին պատկանող ձեռնարկությունների արտադրական գործունեության արդյունքում ձևավորված շահույթը կոչվում է համախառն խառը եկամուտ, քանի որ այն արտացոլում է ինչպես ձեռնարկատիրոջ կողմից կատարած աշխատանքի վարձատրությունը, այնպես էլ ձեռնարկատիրական շահույթը:

Գնահատման սկզբունքները: Համակարգում գնահատումն ընթացիկ գներով իրականացվում է գործառնություններում փաստացի օգտագործված գներով:

ՀՆԱ-ի արտադրությունն ու օգտագործումը գնահատվում են այն ընթացիկ շուկայական գներով, որոնք գերակշռում են արտադրանքի արտադրության և օգտագործման ժամանակահատվածում:

Տնտեսության տարբեր ճյուղերում արտադրության և եկամուտների ձևավորման կառուցվածքի վրա հարկերի և սուբսիդիաների դրույքաչափերի տարբերության ազդեցությունը չեզոքացնելու համար ճյուղային ցուցանիշները գնահատվում են հիմնական գներով:

Հիմնական գինը արտադրողի միավոր ապրանքի կամ ծառայության գինն է, առանց ապրանքների և ներմուծման հարկի, սակայն, ներառյալ ապրանքների և ներմուծման սուբսիդիաները:

Ոչ շուկայական ապրանքներն ու ծառայությունները գնահատվում են կամ շուկայում իրացվող նմանատիպ ապրանքների ու ծառայությունների գներով, եթե դա հնարավոր է որոշել, կամ արտադրության ծախսերով, եթե շուկայական գինը բացակայում է (մասնավորապես այդպես են գնահատվում պետական հիմնարկների և ոչ առևտրային կազմակերպությունների ծառայությունները):

ՀՆԱ-ի հաշվարկներում արտադրանքի թողարկման, միջանկյալ սպառման, շահույթի և նյութական շրջանառու միջոցների պաշարների փոփոխության ցուցանիշները հաշվարկվում են առանց **հոլդինգային շահույթի (վնասի)**, որը ներկայացնում է արտադրանքի այն մեծությունը, որը ձևավորվել է արտադրանքի պահեստում գտնվելու ընթացքում նրա գնի փոփոխության արդյունքում: Սղաճի պայմաններում հոլդինգային շահույթը (վնասը) կարող է զգալի լինել:

Համադրելի (նախորդ տարվա) գներով վերագնահատումը կատարվում է ինչպես ըստ արտադրված համախառն ներքին արդյունքի, այնպես էլ ըստ դրա օգտագործման ցուցանիշների: ՀՆԱ-ի արտադրության ցուցանիշների վերագնահատումը համադրելի գներով իրականացվում է կրկնակի դեֆլյացիայի եղանակի կիրառումով, որի ժամանակ ավելացված արժեքի մեծությունը ստացվում է որպես համադրելի գներով գնահատված թողարկման և միջանկյալ սպառման մեծությունների տարբերություն:

Թողարկման և միջանկյալ սպառման վերագնահատումը համադրելի գներով կատարվում է երկու եղանակներով.

• հաշվետու ժամանակաշրջանի տվյալները դեֆլյատավորելով ընթացիկ գներով համապատասխան գների ինդեքսներով.

• բազային տարվա տվյալները՝ ընթացիկ գներով, ֆիզիկական ծավալի ինդեքսներով կամ բնեղեն ինդիկատորներով էքստրապոլյացիայի ենթարկելով:

ՀՆԱ-ի օգտագործման ցուցանիշների համադրելի գներով վերագնահատման համար կիրառվում են համապատասխան գների ինդեքսներ (սպառողական գների ինդեքսը, կապիտալ ներդրումների գների ինդեքսը և այլն) և բնեղեն ինդիկատորներ:

ՀՆԱ-ի ինդեքս-դեֆլյատորն ընթացիկ գներով ՀՆԱ-ի մեծության հարաբերությունն է նախորդ ժամանակաշրջանի համադրելի գներով գնահատված դրա ծավալին: Ի տարբերություն ապրանքների և ծառայությունների գների ինդեքսի՝ ՀՆԱ-ի դեֆլյատորը բնութագրում է աշխատանքի վարձատրության, շահույթի (ներառյալ խառը եկամուտները), հիմնական կապիտալի սպառման փոփոխությունները գների փոփոխման արդյունքում, ինչպես նաև զուտ հարկերի անվանական ծավալի փոփոխությունը:

81. ՀԱՄԱԽԱՌՆ ՆԵՐՔԻՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔ

(շուկայական գներով, մլն դրամ)

	1996	1997	1998#	1999#
Համախառն ներքին արդյունքը	14220.9	17697.0	19796.8	20999.1
այդ թվում՝				
ապրանքների արտադրություն	8483.4	9770.1	10545.4	10342.8
ծառայությունների արտադրություն	5505.9	7830.0	8699.5	10539.4
ֆինանսական միջնորդության անուղղակիորեն չափվող ծառայություններ (-)	127.0	336.4	578.8	568.2
ապրանքների և ներմուծման զուտ հարկեր	358.6	433.3	1130.7	685.2

82. ՀԱՄԱԽԱՌՆ ՆԵՐՔԻՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔԻ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԸ (ընթացիկ գներով)

(տոկոսներով՝ ընդհանուրի նկատմամբ)

	1996	1997	1998	1999
Համախառն ներքին արդյունքը (շուկայական գներով)	100.0	100.0	100.0	100.0
այդ թվում՝				
ապրանքների արտադրություն	59.7	55.2	53.3	49.3
ծառայությունների արտադրություն	38.7	44.3	43.9	50.2
ֆինանսական միջնորդության անուղղակիորեն չափվող ծառայություններ	-0.9	-1.9	-2.9	-2.7
ապրանքների և ներմուծման զուտ հարկեր	2.5	2.4	5.7	3.3

83. ՀԱՄԱԽԱՌՆ ՆԵՐՔԻՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ

(տոկոսներով՝ նախորդ տարվա նկատմամբ)

	1997	1998#	1999#
Համախառն ներքին արդյունքը (շուկայական գներով)	108.4	103.1	102.7
այդ թվում՝			
ապրանքների արտադրություն	104.7	102.1	102.7
ծառայությունների արտադրություն	114.9	100.4	109.9
ֆինանսական միջնորդության անուղղակիորեն չափվող ծառայություններ	188.3	187.5	140.2
ապրանքների և ներմուծման զուտ հարկեր	120.7	240.4	57.2
ՀՆԱ-ի ինդեքս-դեֆլյատորը, %-ով	114.7	108.5	103.3

84. ԱՐՏԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ՀԱՇԻՎ (ընթացիկ գներով)

(մլն դրամ)

	1996	1997	1998	1999
Ռեսուրսներ				
Թողարկում հիմնական գներով	30563.1	38178.8	43037.1	46760.8
Ապրանքների և ներմուծման հարկեր	513.2	675.3	1161.1	778.7
Ապրանքների և ներմուծման սուբսիդիաներ (-)	154.6	242	30.4	93.5
Ընդամենը	30921.7	38612.1	44167.8	47446.0
Օգտագործում				
Միջանկյալ սպառում	16700.8	20915.1	24371.0	26446.9
Համախառն ներքին արդյունքը (շուկայական գներով)	14220.9	17697.0	19796.8	20999.1
Ընդամենը	30921.7	38612.1	44167.8	47446.0

85. ԵԿԱՄՈՒՏՆԵՐԻ ՁԵՎԱՎՈՐՄԱՆ ՀԱՇԻՎ (ընթացիկ գներով)

(մլն դրամ)

	1997	1998	1999
Ռեսուրսներ			
Համախառն ներքին արդյունքը շուկայական գներով	17697.0	19796.8	20999.1
Ընդամենը	17697.0	19796.8	20999.1
Օգտագործում			
Վարձու աշխատողների աշխատանքի վարձատրություն	8283.5	9729.4	10519.0
Արտադրության և ներմուծման հարկեր	765.8	1250.7	967.5
այդ թվում՝			
ապրանքների և ներմուծման հարկեր	675.3	1161.1	778.7
արտադրության այլ հարկեր	90.5	89.6	188.8
Արտադրության և ներմուծման սուբսիդիաներ (-)	242.0	30.4	93.5
այդ թվում՝			
ապրանքների և ներմուծման սուբսիդիաներ	242.0	30.4	93.5
Տնտեսության համախառն շահույթ և համախառն խառը եկամուտներ	8889.7	8847.1	9606.1
այդ թվում՝			
հիմնական կապիտալի սպառում	860.0	938.8	1069.1
տնտեսության զուտ շահույթ և զուտ խառը եկամուտներ	8029.7	7908.3	8537.0
Ընդամենը	17697.0	19796.8	20999.1